

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ В РОМАНАХ

Валентин

ЧЕМЕРИС

ТАРАС ШЕВЧЕНКО:
СТО ДНІВ КОХАННЯ

ІСТОРИЧНИЙ РОМАН

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2020

Ой зійди, зійди, зіронько вечірняя,
Ой виydi, виydi, дівчино моя вірняя...

Тарас Шевченко полюбляв співати цю пісню — і замолоду, і в зрілих літах; співав, коли нестерпною ставала самотність, співав, виглядаючи її, єдину, вірною, а співаючи, повторював, як заклинання: «Виydi, виydi, виydi-и...».

І вони до нього виходили (взагалі, жінок у житті Шевченка вистачало, ось тільки щастя вони йому так і не принесли): Оксанка, Феодосія, Дуня, Амалія, Анна, Варвара, Агата, Катруся, Марія, Харита, Ликера — це лише ті, чиї імена історія зберегла.

Були серед них і зовсім юні дівчатка, однолітки поета, і трохи старші за нього; й уже заміжні жінки, які любили Тараса Шевченка. Більшість — простого роду, хоч траплялися серед них і знатні, навіть одна княгиня.

Він майже до кожної сватався свого часу, сватався з надією створити сім'ю, народити дітей, жити в хаті над Дніпром, але жодна з них чомусь так і не стала йому вірною дружиною, прирікаючи поета на ще тяжчу самотність. Так і життя його збігало, і він із сумом писатиме:

Минули літа молодії,
Холодним вітром од надії
Уже повіяло...

А він і далі залишався бурлакою, як називали в Україні одиноких, неодружених чоловіків, «вічних»

парубків, тож мусив мимо своєї волі бурлакувати, себто вести несімейне життя, залишаючись без пари. Але все одно вірив: ось... із цією йому нарешті поталанить. Вірив, аж доки насамкінець життя у нього не лишилося сто днів. Все того ж нещасливого кохання. «Тараса Григоровича можна назвати досить влюбливою людиною, — визначається в одному виданні. — В житті у нього було багато жінок. Найбільш сильне захоплення поета це...»

Так ось про це і йдеться в історичному романі Валентина Чемериса «Тарас Шевченко: сто днів кохання».

Та ще про його коханих: Оксанку, Феодосію, Дуню, Амалію, Анну, Варвару, Агату, Катрусю, Марію, Хариту, Ликеру...

Частина перша

РАНОК

«Хороша вона була, молода
і свіжа, як ранок».

М. Вовчок

«МИ ВКУПОЧЦІ КОЛИСЬ РОСЛИ, МАЛЕНЬКИМИ СОБІ ЛЮБИЛИСЬ...»

«Чому дороги наші не зійшлися?» — співають Лілія Сандулеса та Іво Бобул, і пісня їхня щемно відлунює не в одній зворушеній душі, яка, напевно, теж не знаходить відповіді. Справді, чому?

Але хто відповість, чому — як тоді, так і тепер? І завтра-позавтра... Що вдієш — це вічна тема людства.

Була, є та буде.

Чому дороги наші не зійшлися?..

...Як побачу
Малого хлопчика в селі,
Мов одірвалось од гіллі,
Одне-однісіньке під тином
Сидить собі в старій ряднині.
Мені здається, що се я,
Що це ж та молодість моя...

Дід Шевченка (по батькові) за ремеслом був швець — звідси походить і його прізвище: швець — майстер, що шиє і лагодить взуття; чоботар. Дід Тараса був із тих, про яких з пошанівком казали: і швець, і жнець, і в дуду грець... Все життя він просидів біля шевської лапи, або ще кози — металевого плескатога інструмента на довгій ніжці, що використовується в пошитті та лагодженні взуття. Дід сидів на ослінчику,

тримаючи між колін шевську лапу, на ній — чиїсь драні черевики чи інша якась бідняцька взувачка, що геть розлізлась, а швець рятував її, стягуючи дратвою, добре просмоленою. Липка вона, тож і поговірка була: прилип, як шевська смола.

Так дід і шевцював усе життя. Молодих шевців звали ласкаво: шевчики. Жінка шевця звалася шевчихою, а учень його — шевчуком. Звідси і прізвище: Шевченко («Чий то хлопчик бігає?» — «Та шевця...» — «А-а, шевченків...»).

Батьки Тараса були кріпаками. Батько, Григорій Іванович (у нього було якийсь час подвійне прізвище: Грушевський-Шевченко¹), родом походив з Керелівки, мати, Катерина Якимівна, — з села Моринці, що, як і Керелівка, теж було Звенигородського повіту.

Тарас жив на кутку, що в Керелівці історично звався Бондаревим (тоді там була околиця села), а Оксанка — на сусідньому, Коваленківському. Мабуть, колись на одному жили бондарі, а на другому — ковалі. Напевне, і в її роду були ковалі, звідси вона й Коваленко — Коваленківна, як поетично називають її деякі дослідники його життя і творчості.

Від його кутка до її, горою, паралельно їхнім обійстям ішла вулиця, а внизу їх єднала спільна толока.

За Шевченковою клунею був сад, стежка через сад вела круто вниз до зеленої мальовничої левади, а левадою в розкішній долині тихо дзюрів-жебонів «струмочок, оточений вербами й калиною та повитий широколистими темно-зеленими лопухами», незрадливими друзями його дитинства. У струмку Тарас маленьким купався, слухав там соловейка чи зозулю, гуляв, мріяв. Левадою попід вербами та калиною бігав на сусідній Коваленків куток на побачення до своєї дитячої симпатії. Там Оксанка й зустрічала сироту, якому теж симпатизувала. І якого ніжно звала Тарасиком. Втішала, бувало, і сльози йому витирала, засвічуючи в його душі ясне сонечко. І за те він їй вдячним буде все життя.

¹ Деякі історики свого часу запевняли — щоправда, бездоказово, — що Шевченко — це їхнє вуличне прізвисько, а родові їхнє прізвище — Грушевські, по батькові.

Якою вона була? Тільки й знаємо достеменно, що — курчявенька, з чорними бровенятами. Вродливенька. Вміла так гарно співати, такий мала дзвінкий голосочок, що коли він її слухав (а співала вона йому. Йому!), то на очах у нього виступали світлі сльози.

Живі, карі її оченята завжди були співчутливо-люблячими, а сама вона — маленька, стрункенька, у вишиваній сорочці — щебетливо-ніжна, з доброю душею і наче мальованим личком здорової сільської дівчинки.

Один з дослідників його життя і творчості слушно зауважить, що вона була «у безрадісному житті сироти-підлітка ясною зіркою, джерелом яскравих переживань, що окрилювали душу молодого мрійника й будили в ній жагу нових, особливих почувань».

Чому дороги наші не зійшлися?..

Поет у багатьох творах згадував своє перше дитяче кохання, зокрема, звертався до неї, незабутньої, і в поемі «Мар'яна-черниця»:

Виливаю сльози на мою Мар'яну,
На тебе дивлюся, за тебе молюсь...

Мабуть, вони таки були однолітками, хоча, можливо, Оксанка й була трохи старшою за нього. А втім, дівчатка порівняно з хлопцями-однолітками завжди видаються ніби дорослішими — така вже природа.

Вершина їхнього дитячого роману припала на його тринадцятий рік. Він любив її з усім запалом юного чисто-безгріховного серця, і те почуття в нього залишилося на все життя і все життя зігрівало його. І вона, проста селянська дівчина, навіки увійшла в історію української літератури — навіть так! — як перша любов Його. В 1847 році, на засланні в Орській фортеці, згадуючи своє дитинство, село, Поет напише рядки, що потім стануть знаменитими:

Мені тринадцятий минало,
Я пас ягнята за селом...

(На в'їзді до села Шевченкового — колишня його Керелівка, потім Кирилівка — він стоїть, бронзовий пастушок із

бронзовими ягнятами. Але чому скульптор не поставив і її біля нього, Оксаночку його? Господи, яка несправедливість!)

Там, як він пас ягнята, і сталася з ним пригодонька, завдяки якій він і спізнав перший дівочий поцілунок.

Після світлого, майже молитовного настрою, що раптово завітав до нього, — «Мені так любо, любо стало...» — в душу маленького пастушка посунула похмура дійсність. Зненацька з'явилися почуття самотності, сирітства, безпросвітності й безнадії... Хоч криком кричи! Він наче прокинувся від золотого сну і село йому здалося почорнілим, а Боже небо голубее враз помарніло... Глянув Тарас на ягнята — не його ягнята. Обернувся на хати — нема в нього хати.

Не дав мені Бог нічого!..
І хлинули сльози,
Тяжкі сльози!..

А далі події розвивалися так. «При самій дорозі», недалеко від пастушка дівчина «плоскінь вибирала».

Та й почула, що я плачу.
Прийшла, привітала,
Утерла мої сльози
І поцілувала...
І — поцілувала.

Мабуть, за все своє дитинство не був він таким щасливим, як у мить, коли спізнав перший дівочий поцілунок. Через багато літ зізнаватиметься, що після того поцілунку все змінилося — як за помахом чарівної палички.

Неначе сонце засіяло,
Неначе все на світі стало
Моє... лани, гаї, сади!
І ми, жартуючи, погнали
Чужі ягнята до води...

І все-таки в Поета то було не просто дитяче захоплення бідного хлопчика-сироти, який не мав ні ласки, ні затишку, то була в нього Любов. І дослідники його творчості справедливо назвуть те керелівське дівчатко Шевченковою Беатріче, так часто він використовував у творчості її гарне

Зміст

Частина перша. РАНОК	5
«Ми вкупочці колись росли, маленькими собі любились...»	5
Полетіла б я до тебе та крилець не маю: Феодосія	14
Втеча з Варшави, або Дуня, чорноброва Гусіковська з далекої чужини	23
Сошенко, посланий долею, та Амалія, послана бісом (Але ж він саме з нею спізнав ту любов, що зветься... Так, так — сексуальною)	34
Янгол з гусячими крилами	48
Жінок (як і дівчат) він знав і далєбі інших...	
Про красуню, яка дурила голови всім, хто потрапляв у її зачароване коло	54
То що ж воно таке — любов?	56
То хто ж їм послав Амалію?	58
...Та целомудріє хранила, та страх боялася гріха. «Дорога кумася»	70
Частина друга. Я ЛЮБИЛА ШЕВЧЕНКА	78
Із записок тайного наглядача за Шевченком	78
Так, це я — княжна Варвара	81
І блакитнів петрів батіг, і деревій білів... ..	85
І тамбовський Левко покохав дочку малоросійського генерал-губернатора... ..	91
Таємний агент імперії повідомляє... ..	94

Якось в минулому році, в липні...	
«Таж збирається сильна гроза, гляньте на небо...»	96
А звів мене з ним Капніст, грек, що став українцем, той Альоша, «котрий увесь — серце»	101
Запам'ятайте це ім'я, дорогий учителю, воно належить до мого зоряного неба	104
І плакала від щастя	109
Я потай... почала ревності через перевагу, яку він віддавав Глафірі...	111
Товариство мочемордів Віктора Закревського	116
І мама винесла мені суворий вердикт: «Безсоромна!»	125
Якщо не дружиною, то я хотіла б йому бути матір'ю	136
 Частина третя. ПОЛУДЕНЬ	 144
Хоч і легенди, але, можливо, правдиві: Анна Закревська з Березової Рудки	144
Мов опеньок засушений, тонка, довгонога, або Олександра Федорівна, ще одна жінка в житті Шевченка	154
«...По милости либеральной свиньи, годной только на сало»	163
І море пішло геть...	166
«Брожу понад Аралом...»	172
Агата Ускова, або Любов, що зветься іменем давньогрецького філософа Платона	175
 Частина четверта. «У ВАС, БАТЬКО І МАТКО, Є ТОВАР, А Я КУПЕЦЬ — ВІДДАЙТЕ МЕНІ КАТРУСЮ»	 190
Лист без відповіді, або В якому вигляді снилася Шевченку Катруся Піунова	200
 Частина п'ята. ...НА ПОЕТИЧНІЙ МИХАЙЛОВІЙ ГОРІ, ДЕ БУЛИ ТАКІ ЧАРІВНІ ДІБРОВИ	 203
 Частина шоста. ДЛЯ ЧОГО ЮНІЙ ДІВЧИНІ ДІД У ЧОЛОВІКИ: ХАРИТА — ЧАСІВ ШЕВЧЕНКА. І ХАРИТИ НАШИХ ДНІВ	 214

Частина сьома. «ПОСЛУШАЙ ТАРА ТВОЕИМИ ЗАПИСКАМИ ИЗДЕСЬ НИКТО НЕ НУЖАЄЦА...» ЛИКЕРА	228
«Для дівчат, хоч і простих, але з самостійними помислами і схильностями, ніякий геній не заступить молодості...»	240
І була одна — з одинадцяти	241
Частина восьма. І ЗНОВУ ДО НЬОГО ПОЧАЛА ПРИХОДИТИ ВАРВАРА РЕПНІНА... І ПОЧАЛОСЬ У НИХ «НІМЕ КОХАННЯ»	247
«...Якби я бачила з його боку любов»	250
«Страшна» клятва Віктора Забіли: «Щоб ти цілий день не пив горілки!...»	252
Вам потрібні радості невидимі і вічні, які здобуваються тільки через злиття з самим Спасителем в його безконечній любові	257
Святий їх знає, де вони поділись...	263
...Її прекрасная добра душа мене частенько навідує в неволі	266
Полум'я любові, що горить перед моїми очима, убиває мене і пече мене...	272
«Обережно — привиди»	273
Частина дев'ята. ...І ВІСІМДЕСЯТ ДІВЧАТ-КАНІВЧАНОК ...	279
Одарочка, як тее сонечко яснеє, освітило мої очі...	279
А був же парубком хоч куди	281
І день той наближався невідворотно: 26 лютого	283
Зі спогадів очевидців про останній день життя Тараса Григоровича Шевченка	293
«Батьку Тарасе! Ти від'їжджаєш на Україну...»	298
...І вісімдесят дівчат-канівчанок	301
...І вишила півня на весільному рушникові, якому так і не судилося стати весільним	303
Епілог-1. «...НЕХАЙ ХОЧ РАЗ ПОПЛАЧУ ВЕСЕЛИМИ СЛЬОЗАМИ»	309
Під тим теренцем стоїть дівка з молодцем...	309

У Моринцях на Копіївщині... ..	310
І вигулькне тобі куточок Швейцарії... ..	316
Ні хати, ні дружини, ні діток йому не випало	322
А нова панщина Енгельгардтам і не снилася... ..	325
Літня дача Павла Енгельгардта	327
Напиши мені, та по-своєму... ..	329
Епілог-2. ЩАСТЯ, ПОСЛАНЕ ПО СМЕРТІ... ..	331
І єдина його, але безсмертна любов	342